

Summary

In this article economic essence of concept "Tax loading" is explained for banks and its influence on the profitableness and profitability indexes of credit operations is considered. Determination of efficiency of long-term credit investments to discount interest returns and income on a weighter average cost of capital taking into account the factor of taxation are suggested.

Получено 08.04.2010

УДК 336.71.001.73(477)

О. Реверчук, аспірантка

Львівського національного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ТА МЕТОДИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА В УКРАЇНІ

У статті з'ясовано основні проблеми і чинники зростання капіталізації вітчизняних банків. Визначено методи управління джерелами капіталізації банку. Обґрунтовано напрями і методи формування сприятливого інвестиційного клімату в банківській системі України.

Ключові слова: банківський сектор, капітал банку, капіталізація банківської системи, методи управління джерелами капіталізації банку.

Постановка проблеми. Один із найважливіших чинників зростання економіки – надійна і потужна банківська система. Від стану банківської системи та ефективності її функціонування залежать інвестиційна активність і темпи економічного зростання держави. Значний позитивний вплив на розвиток і надійність банківської системи, особливо в умовах фінансової кризи, має її капіталізація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження окремих питань розвитку банківського капіталу та особливостей процесу капіталізації банків України зробили Ж. Довгань, В. Герасименко, О. Каба, П. Матвієнко, О. Деревко, В. Коваленко, В. Прадун, Є. Карманов, С. Патріхалко та ін. Проте існують питання, які потребують більш детального вивчення, а саме: низький рівень капіталізації вітчизняної банківської системи, обмеженість ресурсної бази банків, її невідповідність потребам економічного зростання. Недостатній рівень капіталізації банківської системи негативно впливає на її надійність і стійкість, гальмує динамічний розвиток. Все це надає даному дослідженню особливої **актуальності** і значущості.

Метою статті є з'ясування особливостей і методів нарощування вітчизняного банківського капіталу. Для реалізації даної мети нами

поставлено такі **завдання**: виділити основні проблеми і чинники зростання капіталізації вітчизняних банків; визначити методи управління капіталом внутрішніми та зовнішніми джерелами нарощування капіталу банків; виявити напрями і методи створення сприятливих умов для нарощування капіталу вітчизняної банківської системи.

Об’єктом дослідження є процеси формування і функціонування банківського капіталу в Україні. **Предметом дослідження** є особливості і механізм нарощування капіталу вітчизняної банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Поняття капіталізації банків доцільно класифікувати як процес або як один із показників діяльності банку. При цьому існує багато різних його трактувань. На нашу думку, капіталізація банків – це процес додавання до суми банківського капіталу діючої частини прибутку (капіталізація прибутку) або залучених коштів за допомогою публічного розміщення акцій.

Необхідно зазначити, що проблема капіталізації – це проблема недотримання нормативу адекватності регулятивного капіталу банків щодо розміру активів [4, с. 11]. Даний норматив відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов’язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру.

Головними актуальними проблемами капіталізації є такі: по-перше, оцінка капіталу банків може бути завищена, що пов’язане із переоцінкою основних засобів банків; по-друге, зниження прибутку банків є природним наслідком надання на початку року дешевих кредитів та залучення дорогих депозитів; по-третє, капіталізація банків, що складається на підставі ринкової вартості їх акцій, не відображає їх реального фінансового стану, оскільки ці акції не обертаються на ринку.

Серед чинників зростання капіталізації банків, які найбільше вплинули на цей процес у 2005-2008 роках, потрібно виділити такі: *політика НБУ, спрямована на підвищення вимог до статутних капіталів банків; підвищення інвестиційної привабливості комерційних банків; зростання ринку ритейлових банківських послуг; дозвіл на утворення субординованого боргу шляхом емісії облігацій.*

Необхідно наголосити, що в умовах кризи ці чинники перестають діяти, оскільки загальне падіння купівельної та платоспроможності економіки України нівелює використання подібних важелів для підвищення капіталізації. Тож постає завдання пошуку інших шляхів стабілізації та зростання капіталізації українських банків.

На основі аналізу економічної літератури необхідно виділити такі основні напрями підвищення капіталізації банків України: збільшення капіталу за рахунок розміщення акцій власної емісії; збільшення

показника адекватності капіталу через консолідацію банківської системи (консорціумне кредитування, створення банківських об'єднань, злиття банків, реорганізація банків); збільшення капіталу за рахунок субординованого боргу (шляхом випуску депозитних сертифікатів, банківських облигацій, єврооблигацій та удосконалення механізму акумулювання боргу); збільшення капіталу за рахунок прибутку; зменшення “обсягів ризикових активів” [5]; легалізація тіньового капіталу; покращення інвестиційного клімату; розвиток страхового ринку; перехід до довгострокових моделей накопичення в пенсійному страхуванні; запровадження податкових пільг на прибуток банків, який має спрямовуватися на збільшення капіталу; збільшення частки міжнародного капіталу для розвитку вітчизняної економіки.

В останнє десятиліття спостерігається істотне відставання темпів збільшення власного капіталу від темпів зростання чистих активів і зобов'язань комерційних банків України. Так, за 2002-2009 рр. зобов'язання банківських установ зросли більш ніж у 20 разів. Тоді як власний капітал за аналогічний період збільшився у 15 разів [8, с. 45]. Це збільшує ризики функціонування банківської системи, у тому числі кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик, стратегічний ризик тощо.

Протягом останніх років спостерігається перевищення темпів зростання власного капіталу вітчизняних банків порівняно з темпами зростання ВВП, а також простежується стійка тенденція до збільшення частки власного капіталу банків України у ВВП. Наголосимо, що за 2002-2009 рр. норматив адекватності регулятивного капіталу банківської системи України знижувався (20,69 % за станом на 01.01.2002, до 14,01 % за станом на 01.01.2009), перевищуючи нормативне значення 10 % [9, с. 45]. Зниження показника адекватності регулятивного капіталу необхідно розглядати як позитивне явище, бо це може свідчити про те, що банки почали використовувати свій капітал ефективніше, і може сприяти подальшому економічному розвитку держави та підвищенню рівня капіталізації банків України. Але якщо порівнювати показник капіталізації вітчизняної банківської системи на макрорівні з аналогічним показником багатьох інших країн, то він значно нижчий. Так, наприклад, у Росії зазначений критерій становить 37,2 %, а в країнах Центральної Європи – понад 40 %. Якщо аналізувати банківські активи, то в Україні вони становлять 85 % від ВВП, а у Великобританії, наприклад, 300 % [6, с. 46]. Саме тому для забезпечення конкурентоспроможності і стійкості банківської системи темпи зростання власного капіталу повинні бути, як мінімум, вищі від темпів зростання

активів. Однак за 2008 р. активи українських банків збільшилися на 76 %, а власний капітал – лише на 64 % [6, с. 46].

В умовах, коли темпи зростання капіталу суттєво відстають від темпів зростання активів, особливого значення набуває проблема капіталізації банківської системи. Одним із шляхів підвищення капіталізації банківської системи є *консолідація банківського капіталу*. Ще на початку 90-х років сформувалася порівняно оптимальна кількість банків – близько 100. Потім вона почала стрімко зростати. Водночас таке кількісне зростання супроводжувалося зниженням частки їх кредитних вкладень щодо обсягу ВВП. Зі зменшенням кількості банків, починаючи з кінця 90-х років ХХ ст., обсяги кредитування економіки щодо ВВП почали зростати. В Україні більшість банків мають обмежену посередницьку роль у вітчизняній економіці. Вони неспроможні кредитувати великий і середній бізнес, не кажучи вже про надання їм довгострокових, до того ж дешевих кредитів. За результатами міжнародних оцінок капітал банківського сектора держави є достатнім для нормального обслуговування виробничого циклу за умови, що він дорівнює 6-7 % ВВП держави [7, с. 19].

Другим важливим напрямком капіталізації банківської системи України є *залучення у статутні капітали банків грошових коштів населення*. На сьогодні офіційна статистика свідчить, що поза банками перебуває 60 млрд. грн. готівкових коштів. Експерти оцінюють обсяг коштів на руках у населення приблизно в 100-110 млрд. грн. – це величезний потенціал, який може вивести українську банківську систему за показником капіталізації на рівень країн Східної Європи [3, с. 76].

Третім напрямком капіталізації банківської системи є *покращення загальноекономічної та соціально-політичної ситуації у країні*. Стосовно довгострокових моделей накопичення в пенсійному страхуванні, то цей шлях лежить через створення дворівневої системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка складається з загальнообов’язкового накопичувального державного та добровільного недержавного пенсійного забезпечення. Тому необхідно запроваджувати загальнообов’язкове накопичувальне страхування, поступово згортаючи економічно неефективну діючу солідарну систему пенсійного забезпечення, обтяжену громіздким апаратом управління.

У банківській практиці сьогодні визначено декілька *методів управління внутрішнім і зовнішнім джерелами нарощування капіталу*. За першим методом основне джерело поповнення капіталу банку – його прибуток. Він є одним із найлегших, найдешевших та найбезпечніших (з позиції контрольного пакета акцій) засобів нарощування капіталу. Це джерело безпосередньо пов’язане з дивідендною політикою банку:

чим більше прибутку буде виплачено як дивіденди, тим менша його частка буде капіталізована, і навпаки. Світова практика показує, що дивідендна політика є оптимальною тоді, коли зростає ринкова вартість акцій. Таким чином, капіталізація прибутку дає змогу не розширювати коло власників, а отже, зберегти існуючу систему контролю за діяльністю банку і виключити зниження дохідності акцій внаслідок збільшення їхньої кількості в обігу.

Нині найпопулярнішим зовнішнім джерелом залучення капіталу є емісія звичайних і привілейованих акцій. Як варіант організації випуску акцій може виступати IPO (*initial public offerings*) – первинне публічне розміщення акцій на відкритому ринку (біржі), де їх може “вільно купувати широке коло приватних та інституційних інвесторів” [2, с. 9-14]. Переваги цього способу – можливість швидко отримати значні грошові ресурси, а також покращити позиції банку щодо залучення коштів у майбутньому. Крім того, додаткова емісія може бути використана з метою захисту від недружнього поглинання. Нарощування капіталу з використанням емісії простих акцій сьогодні використовується досить обережно, і пов’язано це з тим, що більшість власників бояться втратити контроль за управлінням банківською установою. У зв’язку з цим необхідні нові фінансові інструменти, які зацікавлять інвестора та власників і дадуть можливість нарощувати статутний фонд. Одним з таких інструментів може бути емісія привілейованих акцій з фіксованою дохідністю і пільговим оподаткуванням доходів громадян, які інвестуються в привілейовані акції, та доходів, отриманих від інвестування. При використанні такого джерела кошти направляються на поповнення статутного капіталу і при цьому не дають права на управління банком, а отже, відсутня загроза втратити контроль за банком.

Ми вважаємо, що для того, щоб домогтися прискорення капіталізації банківської системи з метою збереження відповідності рівня її послуг потребам економіки та суспільства, необхідно досягнути таких цілей – внутрішньосистемних: збільшити масу капіталу і не допустити кризи адекватності капіталу банківської системи; підвищити норму прибутку (рентабельність) банківського капіталу не нижче середнього міжгалузевого рівня; зменшити ризики банківської діяльності; збільшити довіру до банківської системи з боку інвесторів, клієнтів і населення; забезпечити інвестиційну привабливість банківського сектора економіки; загальноекономічних: підвищити надійність банківської системи; забезпечити прозорість структури власності і капіталу в українській економіці; сприяти детінізації економіки; збільшити довіру суспільства до банківської діяльності.

Для досягнення поставлених цілей пропонуємо використовувати такі внутрішньосистемні методи: збільшення прибутковості банківської діяльності; зняття нормативних перешкод нарощенню капіталів банків. Водночас доцільно упроваджувати такі позасистемні методи впливу: створення правової бази, що сприяє зменшенню ризиків банківської діяльності, зменшенню витрат, збільшенню доходів та набору банківського інструментарію; відновлення стимулюючої функції податків для суб'єктів господарювання; запровадження сприятливого податкового режиму для інвестицій у капітал банків, враховуючи суспільну потребу; забезпечення єдиних вимог до прозорості і структури власності для всіх суб'єктів господарювання та створення умов для детінізації економіки та легалізації капіталів; оздоровлення економіки і підвищення суверенного рейтингу держави.

Від ефективності застосування даних напрямів і методів залежить створення сприятливих умов для нарощення обсягів капіталу банківської системи. Адже капіталізація банківської системи є загальноекономічним і загальносуспільним завданням, а його виконання потребує сприяння на суспільно-економічному і політичному рівнях. Спроба відповідально підійти до розв'язання суспільно значущого завдання банківської системи висвітлює ключові економічні проблеми: непрозорість власності та капіталів і тінізація економіки та капіталів; депресивні для суб'єктів господарювання податки; велика кількість збиткових підприємств.

Реальну проблему для підвищення капіталізації банків становлять ризики, пов'язані з корпоративним управлінням. Недосконалість чинного законодавства не дає можливості органам банківського нагляду НБУ встановлювати фактичних власників банку. Поширеною є практика, коли “власники “кишенькових банків” використовують їх як інструмент контролю за фінансовими потоками підконтрольних підприємств у складі неформальних ФПГ і не зацікавлені у підвищенні капітальної бази банків” [9, с. 280]. Складність ситуації полягає в тому, що без розв'язання проблеми прозорості бізнесу, у тому числі і шляхом легалізації тіньових капіталів, в Україні не може бути вирішена проблема адекватності банківського капіталу, а відповідно, і належне забезпечення банківськими послугами економіки і населення. І це при тому, що прозорість банківської діяльності є на порядок вищою за прозорість економіки. Вирішення проблеми легалізації капіталів створить умови для прискореної капіталізації банків та економічного поступу країни.

Висновки. Таким чином, величина банківського капіталу є найбільш важливим показником фінансової стійкості як окремих банків,

так і банківського сектора в цілому. І тому найважливішим стратегічним напрямком розвитку національної банківської системи у контексті глобалізації фінансових ринків є послідовна інтеграція у світовий фінансовий простір, основною запорукою якої має бути укрупнення банківського капіталу та підвищення рівня капіталізації вітчизняних банківських установ.

До перспективних напрямів дослідження проблеми капіталізації банків в Україні належать такі: аналіз впливу конкурентного середовища і особливо небанківських фінансових установ на розвиток капіталізації банків; з'ясування ролі заощаджень клієнтів у механізмах зростання обсягів регулятивного капіталу банків.

Список літератури

1. Герасименко, В. Концентрація банківського капіталу і методи оцінки його рівня [Текст] / В. Герасименко // Вісник НБУ. – 2007. – № 4. – С. 28–33.
2. Грушко, В. І. Первинне публічне розміщення акцій (ІРО): теорія і практика вітчизняних компаній [Текст] : монографія / В. І. Грушко, О. Г. Чумаченко. – К. : Дорадо-Друк, 2009. – 252 с.
3. Деревко, О. Шляхи підвищення рівня капіталізації банківського сектора [Текст] / О. Деревко // Банківська справа. – 2008. – № 1. – С. 76–82.
4. Довгань, Ж. Капіталізація банківської системи України [Текст] / Ж. Довгань // Вісник НБУ. – 2008. – С. 10–14.
5. Каба, О. В. Проблема капіталізації банків на шляху інтеграції фінансово-кредитної системи України [Електронний ресурс] / О. В. Каба. – Вінниця : Вінницький національний технічний університет – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Системні вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000; MS Word 97-2000. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5._NTSB_2007/Economics/20371.doc.htm.
6. Карманов, Є. В. Капітал та його роль у забезпеченні фінансової стійкості банку [Текст] / Є. В. Карманов, С. В. Патріхалко // Наука і економіка. – 2009. – Т. 1. – № 3. – С. 44–49.
7. Коваленко, В. В. Оцінка впливу монетарної політики Центрального банку на розвиток банківського капіталу [Текст] / В. В. Коваленко, В. П. Прадун // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6. – С. 16–27.
8. Основні показники діяльності банків України за станом на 1 травня 2009 року [Текст] // Вісник НБУ. – 2009. – № 6. – 173 с.
9. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку [Текст] : в 3-х т. / [упоряд. член-кор. НАН України А. І. Даниленко]. – К. : Фенікс, 2008. – Т. 2 : Механізми грошового та фондового ринків і їх вплив на розвиток економіки України. – 2008. – 442 с.

Summary

Basic problems and factors of growth of capitalization of domestic banks are found out. Certainly methods of management of capitalization of bank sources. Grounded directions and methods of forming of favourable investment climate in the banking system of Ukraine.

Отримано 08.04.2010